Journal of Spiritual Health
2025, Volume 4, Issue 2
Pages: 638-652
10.30491/JSH.4.2.638

Spiritual Health During "Powerful Defense": Components of Self-Healing in Iranian Society

Khodabakhsh Ahmadi [1*], Homa Sedghi-Jalal [1]

[1] *Behavioral Sciences Research Center, Life Style Institute, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran. Iran*

Abstract

Background and Aim: In the context of contemporary crises, spiritual health has increasingly emerged as a pillar of psychological and social resilience, particularly in religious societies such as Iran. Focusing on the experiences of the "Imposed War by the U.S. and the Zionist Regime," this paper identifies and analyzes the components of spiritual self-healing within Iranian society.

Methods: This qualitative analytical study employs a thematic review methodology. Data were collected through content analysis of media narratives, the Supreme Leader's messages, official statements, and public reactions. Theoretical frameworks from the psychology of spirituality, crisis sociology, and religious studies informed the analysis.

Results: The findings reveal that during the period of "The Iranian Nation's Powerful Defense," the model of spiritual health in society comprised two main components: (1) authoritative spiritual leadership, and (2) the people's spiritual resilience. The latter was further categorized into eight subcomponents: religious beliefs, the capacity of spiritual reinforcement through religious rituals (e.g., Friday and congregational prayers), the "March of Anger and Victory," clerical fatwas, faith in the legitimacy of defense, hope for victory, trust in commanders, and optimism/humor as forms of spiritual self-healing.

Conclusion: The results demonstrate that "spiritual health" in the Iranian-Islamic context is not merely an intrapersonal experience but a strategic and social capacity for crisis management, sustaining hope, preserving collective identity, and strengthening national cohesion. Thus, reinforcing community-based spiritual infrastructures is among the most effective strategies for enhancing societal preparedness and resilience in the face of crises.

Keywords: Spiritual Health; Self-Healing; Deterrent Defense; The 12-Day Imposed War.

[*]Corresponding author: **Khodabakhsh Ahmadi,** Email: kh_ahmady@yahoo.com

Received: 10 November 2024 **Accepted:** 9 August 2025

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

مجله سلامت معنوی
دوره ۴، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۴
صفحات: ۶۵۲-۶۳۸
10.30491/JSH.4.2.638

سلامت معنوی در دوره «دفاع مقتدرانه»: مؤلفه‌های خودشفابخشی در جامعه ایران

خدابخش احمدی[1]*، هما صدقی جلال[1]

[1] *مرکز تحقیقات علوم رفتاری، پژوهشکده سبک زندگی، دانشگاه علوم پزشکی بقیه الله (عج)، تهران، ایران*

چکیده

زمینه و هدف: در بستر بحران‌های معاصر، سلامت معنوی به مثابه یکی از ارکان پایداری روانی و اجتماعی جوامع، به‌ویژه در جوامع دینی همچون ایران، نقش فزاینده‌ای یافته است. مقاله حاضر با تمرکز بر تجارب «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی»، به شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های خودشفابخشی معنوی موجود در جامعه ایران پرداخته است.

روش‌ها: پژوهش کیفی و تحلیلی است و به روش مروری- مضمونی انجام شده است. داده‌ها از طریق تحلیل محتوا و مطالعه روایت‌های رسانه‌ای، پیام‌های مقام معظم رهبری، بیانیه‌های رسمی و واکنش‌های مردمی گردآوری شدند. همچنین، چارچوب‌های نظری برگرفته از روان‌شناسی معنویت، جامعه‌شناسی بحران و مطالعات دینی مبنای تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: یافته‌ها حاکی از آن است که در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران»، الگوی سلامت معنوی در جامعه شامل دو مؤلفه اصلی رهبری معنوی و مقتدر؛ و استقامت معنوی مردم بود. عناصر استقامت مردم نیز در ۸ زیر مؤلفه باورهای دینی، ظرفیت‌های معنویت افزایی آیین‌های مذهبی، نمازهای جمعه و جماعت، راهپیمایی خشم و نصر، فتاوای علماء، ایمان به مشروعیت دفاع، امید به پیروزی، اعتماد به فرماندهان و خوشبینی و شوخ‌طبعی در قالب خودشفابخشی معنوی شناسایی شد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که مفهوم «سلامت معنوی» در بافت ایرانی- اسلامی، تنها یک تجربه درون فردی نیست، بلکه نوعی ظرفیت راهبردی و اجتماعی برای مدیریت بحران، حفظ امید و تداوم هویت جمعی و تقویت انسجام ملی است. بنابراین، تقویت زیرساخت‌های معنوی جامعه‌محور، ازجمله راهکارهای مؤثر در آمادگی و تاب‌آوری جوامع در برابر بحران‌ها است.

کلیدواژه‌ها: سلامت معنوی، خودشفابخشی، دفاع مقتدرانه، جنگ تحمیلی ۱۲ روزه.

*نویسنده مسئول: **خدابخش احمدی**. پست الکترونیک: kh_ahmady@yahoo.com
دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۲۰ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۵/۱۸

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

مقدمه

در جهان امروز که با سیل بحران‌های روانی، اجتماعی و فرهنگی مواجه است، مفاهیمی چون «سلامت معنوی» و «خودشفابخشی معنوی» جایگاهی ویژه یافته‌اند. در ایران، بافت فرهنگی- دینی جامعه سبب شده تا معنویت به‌عنوان منبعی اجتماعی برای تاب‌آوری و انسجام ملی ایفای نقش کند. «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» به‌مثابه یکی از چالش‌های مهم اخیر، بستری برای مطالعه نقش این مؤلفه‌ها در کنش جمعی و فردی جامعه ایرانی فراهم کرده است.

سلامت معنوی یکی از ابعاد چهارگانه سلامت است که به عنوان مفهومی در چارچوب معنویت، درکنار ابعاد اجتماعی، عاطفی و جسمی سلامت انسان مورد پذیرش قرار گرفته است (۱،۲). در ادبیات روان‌شناسی و علوم اجتماعی، سلامت معنوی به عنوان تجربه‌ای درونی از معنا، پیوند، هدفمندی، امید و ارتباط با امر متعالی توصیف می‌شود و در شرایط بحران، نقش مهمی در ارتقای تاب‌آوری فردی و جمعی ایفا می‌کند (۳،۴).

سلامت معنوی عامل تعادل بین جنبه‌های جسمی، روانی، اجتماعی و احساس تمامیت و ارتباط هماهنگ و سرچشمه یافته آرامش ذهن، از نیروهای درونی است (۵). سلامت معنوی، تجربه معنوی انسان در زندگی در ارتباط با خداوند است (۶) و دارای دو بخش سلامت مذهبی و سلامت وجودی است که سلامت مذهبی به معنای میزان ارتباط رضایت‌بخش با خدا و سلامت وجودی به معنای احساس رضایت از زندگی و داشتن معنویت و هدف در زندگی است (۷).

در موضوع سلامت معنوی، تفاوت‌های قابل توجهی بین رویکرد غربی و اسلامی وجود دارد. در رویکردهای غربی، سلامت معنوی عموماً به مفاهیمی چون معناجویی، هدف‌جویی، احساس پیوند با هستی، امید، آرامش درونی و ارزش‌های اخلاقی درونی‌شده اشاره دارد (۸،۹). چنین معنویتی یک احساس و تجربه درونی بوده و ارتباطی با دین و جامعه ندارد. نمونه‌هایی از آن را می‌توان در مدل‌هایی همچون «Spiritual Well-Being Scale- SWBS» یا « Framework of Whole-Community Integrative Transformation for Spiritual Practice- FACIT-Sp» (۱۰) ملاحظه کرد که بر رضایت درونی و معنای زندگی تأکید دارند تا پیوند با خداوند.

در دیدگاه اسلامی سلامت معنوی صرفاً یک امر درون فردی نبوده، بلکه پیونددهنده انسان با خداوند، با خویشتن، با دیگران و با جهان هستی است. بنابراین، معنویت نه تنها یک جنبه روانی، بلکه یکی از اصول اساسی رشد ملت‌ها تلقی می‌شود (۱۱). بر این اساس مفهوم سلامت معنوی شامل توجه به مؤلفه‌های فردی و اجتماعی است (۱۲). تاریخ نشان داده است که رابطه معناداری بین «معنویت» و چگونگی مواجهه ملت‌ها با بحران‌ها فراروی‌شان وجود داشته است. یکی از آزاردهنده‌ترین جنبه بحران‌ها، نیافتن دلیل منطقی برای وقوع و گرفتار شدن در آن است! این سؤال که چرا من؟! چرا در این زمان؟! آیا من مقصر بودم یا تقدیر الهی است؟ اینگونه سؤال‌ها گاه از خود بحران مهم‌تر هستند. چرا که یکی از مهمترین کارکردهای اعتقادات معنوی در مدیریت بحران به‌ویژه در عرصه آمادگی و حتی در عرصه مقابله، معنا بخشی به بحران‌هاست. ارمغان باورهای معنوی به‌ویژه در اسلام و برای ما ایرانیان، معنویت عمیق و واقعی است که در سایه تعالیم الهی قرآن، برای چنین سؤالاتی، پاسخ‌های معقول و دقیقی ارائه می‌دهد (۱۳).

در شرایط بحران، ازجمله جنگ، سلامت معنوی می‌تواند نقش تنظیم‌کننده‌ای در کاهش اضطراب، افزایش تاب‌آوری و ایجاد معنا در شرایط سخت ایفا کند. افراد در مواجهه با تهدیدات شدید، مانند تهاجم نظامی یا اخبار فجایع انسانی، ممکن است دچار اضطراب وجودی، ناامیدی و بی‌معنایی شوند (۱۴). اما همزمان، افراد دیندار یا دارای منابع معنوی قوی، می‌توانند از طریق دعا، نیایش، مشارکت اجتماعی و بازخوانی اهداف متعالی، احساس انسجام و هدفمندی خود را حفظ یا حتی تقویت کنند (۱۳،۱۵). ازاین‌رو سلامت معنوی دیگر یک ویژگی فردی نیست بلکه یک سرمایه اجتماعی برای بقا و انسجام و استمرار هویت جمعی محسوب می‌شود.

در جامعه ایرانی، نمونه‌های متعددی از نقش مؤثر معنویت در عبور از بحران‌ها به چشم می‌خورد؛ ازجمله: بلایای طبیعی و در نتیجه بحران‌های در پی آن، تعارضات منطقه‌ای، اختلافات مذهبی، مبارزه با استعمار و محافظت از انقلاب اسلامی. چنانچه با بررسی تاریخ معاصر، می‌توان اذعان کرد که ملت ایران توانسته با قدرت با این بحران‌ها روبه‌رو شده و با مدیریتی نسبتاً موفق از آن‌ها عبور کند؛ و هم‌اینک به‌عنوان ملتی مقاوم، باتجربه و قدرتمند در همه دنیا شناخته شود. بی‌شک یکی از مهم‌ترین عوامل مهم این مقاومت بالا و این استحکام اجتماعی و سیاسی قابل‌قبول، عنصر مهم معنویت بوده است. چنانکه به گفته رهبر معظم انقلاب یکی از عوامل مهم قیام، مقاومت و عبور موفق ملت ایران از این بحران‌ها معنویت و ایمان آرمان خواهانه آنان بوده است: «آنچه یک ملت از این طریق و از طرق معنوی به دست می‌آورد، یک پشتوانه‌ای می‌شود، ذخیره‌ای می‌شود برای اینکه بتواند در همه میدان‌های زندگی، با اراده راسخ و با عزمِ مقاوم در مقابل مشکلات پیش برود؛ بن‌بست‌ها را باز کند، کارهای بزرگ انجام دهد. پشتوانه همه این‌ها، این معنویت است. کسی مثل امام بزرگوار ما که یک‌تنه وارد شد و توانست به برکت عزم و اراده راسخ و ایمان و توکل، همه ملت را بسیج کند و این حرکت عظیم را راه بیندازد، بیش از هر چیز متکی بود به همان جوشش قلبی، معنوی، روحی، توکل، معرفت و عبادت» (۱۳).

ملاحظه می‌شود که در جامعه ایرانی، نمونه‌های متعددی از نقش مؤثر معنویت در عبور از بحران‌ها به چشم می‌خورد؛ از دوران دفاع مقدس و تحریم‌های اقتصادی گرفته تا مواجهه با بلایای

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

طبیعی، همه‌گیری کرونا؛ و اکنون، واکنش‌های جمعی به رخدادهایی چون جنگ اخیر. در چنین زمینه‌ای، سلامت معنوی نه تنها بُعدی شخصی، بلکه امری اجتماعی، تاریخی و فرهنگی است که با گفتمان مقاومت، عدالت‌طلبی و معنای شهادت گره خورده است. در دیدگاه شیعی، مفاهیمی چون انتظار، شهادت، جهاد و عدل الهی نه فقط آموزه‌های دینی، بلکه منابع معنایی پرقدرتی هستند که در واکنش به ظلم، اشغال و نابرابری فعال می‌شوند. بنابراین، سلامت معنوی در جامعه ایران در مواجهه با جنگ‌هایی مانند «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» اخیر، متأثر از جهان‌بینی شیعی، گفتمان امت‌گرایی و پیوندهای عاطفی-معنوی است. از این منظر، واکنش‌های مردمی به جنگ اخیر، مانند حضور در راهپیمایی‌ها، شرکت در مراسمات معنوی گروهی نمودهایی از خودشفابخشی معنوی جمعی محسوب می‌شوند.

در جنگ‌ها و مبارزات، پیروزی به واسطه روحیه به‌دست می‌آید. از این‌رو به درستی در زبان عربی به روحیه «معنویات» گفته می‌شود. در زبان فارسی شاید به‌نظر برسد که این دو اصطلاح از هم متفاوت هستند، ولی در عمل هر دو در معنا، در روش و در پیامدها همسان می‌باشند. در اینجا نیز ما از واژه معنویات استفاده می‌کنیم، تا به‌طور جامع آنچه در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران» رخ داد و به یک پیروزی شیرین منجر شد بازنمایی شود. پدیده‌ها و رخدادهای معنوی زیادی وجود دارد که می‌تواند در جامعه شکل بگیرد و یک نظام جامع خودشفابخشی را شکل دهد. شناسایی و تحلیل آن‌ها هم برای درک پیروزی مقتدرانه در این «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» و هم برای رخدادهای آینده می‌تواند مفید باشد.

ازجمله مفاهیم نوظهور در این زمینه، «خودشفابخشی معنوی» (spiritual self-healing) است که بیانگر توانایی درون‌زای فرد یا جامعه برای بازسازی روانی و معنوی خویش در برابر آسیب‌ها، بدون وابستگی به مداخلات رسمی بیرونی است (۱۵). این فرآیند، به‌ویژه در موقعیت‌هایی مانند «دفاع مقتدرانه ملت ایران» که جامعه برای حفظ کیان فرهنگی، اعتقادی و ارزشی خود بسیج می‌شود، به‌شکل چشمگیری فعال می‌گردد. افراد می‌توانند در این بحران به منابع معنوی و دینی خود پناه برده، معنا و امید جدیدی خلق کنند و از طریق معنویت، سطحی بالاتر از تاب‌آوری فردی و جمعی را تجربه نمایند. این امر به ویژه در جامعه‌ای مانند ایران که دارای ساختارهای فرهنگی و دینی مستحکم و تجربه تاریخی مقاومت است، از اهمیت دوچندان برخوردار است.

پژوهش حاضر بر آن است تا با تمرکز بر بستر اجتماعی و فرهنگی ایران، به واکاوی مؤلفه‌های خودشفابخشی معنوی در جریان «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» اخیر، بپردازد. از این‌رو مسئله اصلی تحقیق حاضر این است: چه مؤلفه‌هایی نشان‌دهنده شکل‌گیری و تقویت خودشفابخشی معنوی، به‌ویژه در بستر «دفاع مقتدرانه ملت ایران» بودند؟ تحلیل این مسئله نیازمند بررسی چند لایه ازجمله بازتاب‌های رسانه‌ای، گفتمان‌های سیاسی-دینی، تجربه زیسته افراد و رفتارهای اجتماعی همچون حضور و مشارکت اجتماعی است.

روش

تحقیق از نوع کیفی (تحلیلی) است که به روش مروری انجام شد و ترکیبی از مرور سیستماتیک، تحلیل محتوا و مرور روایتی بود. جامعه آماری منابع نظریه‌ها، دیدگاه‌ها، گزارشات و پژوهش‌های انجام شده در زمینه موضوع بود که با واژه‌های کلیدی: معنویت، دفاع مقتدرانه، جنگ ۱۲ روزه، جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی، سلامت معنوی، راهپیمایی غدیر، خشم و نصر، مراسمات دینی، رهبری، نظامی، رژیم اشغالگر قدس، جمهوری اسلامی ایران، استکبار جهانی، آمریکا مورد جستجو قرار گرفتند. منابع مورد استفاده، قرآن کریم، کتب در حوزه منابع اسلامی، گزارشات رسمی و رسانه‌ای و مقالات علمی مربوط به این موضوع بود. در این زمینه دیدگاه‌ها و تحلیل‌های خبری و نظرات علماء مورد ملاحظه قرار گرفت. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل مربوط به تحلیل محتوا و تحلیل روایتی استفاده شد که چارچوب این مدل شامل موارد زیر بود: خاستگاه مدل؛ تعاریف و مفهوم‌سازی؛ محدودیت‌های قلمروی؛ نظام ارتباطات درونی و بیرونی مدل؛ تبیین ارکان و هسته مرکزی مدل؛ بررسی پیش فرض‌ها و مبانی فکری و فلسفی؛ مبانی اندیشه‌ای و مبانی فکری، مبانی ارزش شناختی؛ تعارض یا تناقضات براساس گزاره‌ها؛ بررسی انطباق ناپذیری و دلالت‌های منفی و بررسی دستاوردهای حاصل از مدل. علی‌رغم تلاش محقق در زمینه انجام بهتر این پژوهش، محدودیت‌هایی در آن وجود دارد. مهم‌ترین آن اینکه تحقیقات در این موضوع اندک و در رابطه با «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» هنوز وجود نداشت. بیشتر منابع در این زمینه توصیف مفهومی و گزارشات توصیفی و تحلیل‌های فاقد مدل و عمدتاً در حد رسانه‌ای بوده و فاقد هر نوع مدل‌سازی در این زمینه است.

نتایج

توصیفی از چگونگی جنگ و «دفاع مقدس اقتدار»

حمله تجاوزکارانه رژیم صهیونیستی و پاسخ کوبنده ایران (عملیات وعده صادق ۳ در ۲۲ مرحله) یک «دفاع مقدس دوم و یک دفاع مقتدرانه» را رقم زد که در تاریخ پیروزمندانه انقلاب اسلامی ایران ثبت شد. این جنگ (حداقل در این مرحله) از بامداد ۲۳ خرداد تا سوم تیر سال ۱۴۰۴ش/۱۳ تا ۲۲ ژوئن ۲۰۲۵م به‌مدت ۱۲روز طول کشید. براساس آخرین آمار رسمی اعلام شده از سوی دولت، در خلال این جنگ، حدود ۱۰۶۰ نفر شهید و حدود ۵۸۰۰ نفر مجروح و بیش از ۱۴۰ نفر از شهدا زن و کودک بودند (۱۶).

تجاوز رژیم صهیونیستی با برنامه‌ریزی قبلی و با حمایت و پشتیبانی همه‌جانبه آمریکا و ۱۲ کشور اروپا و آسیا، با هدف نابودی

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

کامل برنامه هسته‌ای ایران (۱۷) و ایجاد شورش اجتماعی و درنهایت تغییر نظام سیاسی ایران (۱۸) صورت گرفت. سایر اهداف این رژیم عبارت بود از انحراف توجهات جهانی از شکست در جنگ غزه، توقف مذاکرات بین ایران و آمریکا و کشورهای غربی و کشاندن آمریکا به جنگ با ایران و کسب مشروعیت داخلی برای حاکمان آن رژیم (۱۹). آمریکا در دهمین روز جنگ در حمایت از تجاوز رژیم صهیونیستی وارد جنگ مستقیم با ایران شد و تأسیسات هسته‌ای فردو، نطنز و اصفهان را بمباران کرد (۱۸،۲۰).

در این جنگ تعدادی از فرماندهان نظامی، دانشمندان هسته‌ای و مردم عادی شهید و برخی زخمی شده و خساراتی به سایت‌های هسته‌ای ازجمله نطنز، اراک، اصفهان و فردو، ساختمان مرکزی صداوسیما، تعدادی بیمارستان، چندین پایگاه اورژانس و همچنین منازل مردم عادی وارد شد (۲۱).

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در پاسخ به تجاوز و جنگ تحمیلی آن رژیم، عملیات وعده صادق ۳ را با پرتاپ صدها موشک و پهپاد به سرزمین‌های اشغالی انجام داد. این عملیات در شامگاه ۲۳ خرداد ۱۴۰۴ش و همزمان با شب عید غدیر و با پیام تلویزیونی مقام معظم رهبری، با رمز «یا علی بن ابی‌طالب (ع)» آغاز شد (۲۲). در طی عملیات وعده صادق ۳ که تا سوم تیر در ۲۲ موج حمله موشکی (۲۳) و ده مرحله حمله پهپادی (۲۴) انجام شد، مراکز مهم نظامی، اطلاعاتی و جاسوسی رژیم صهیونیستی ازجمله مقر وزارت جنگ اسرائیل، مرکز تحقیقات هسته‌ای اسرائیل، مؤسسه وایْزْمَن، مرکز اطلاعات نظامی ارتش اسرائیل (آمان)، ساختمان موساد و پایگاه هوایی نُواتیم مورد هدف قرار گرفتند. پیام اصلی این عملیات، براساس اطلاعیه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، این بود که امنیت ایران اسلامی، خط قرمز نیروهای مسلح است (۲۵).

تجاوز رژیم صهیونیستی به ایران با محکومیت گسترده جهانی همراه بود، چرا که نقض حاکمیت ایران و نقض قوانین بین‌المللی توسط آن رژیم صورت گرفته بود. مقامات کشورهای متعددی (بیش از ۳۰ کشور)، گروه دوستان دفاع از منشور ملل متحد (شامل ۱۷ کشور)، اتحادیه عرب، سازمان همکاری اسلامی، حزب‌الله لبنان، جریان حکمت ملی عراق، انصارالله یمن و حماس (۲۶)، و وزیران امور خارجه کشورهای عربی و اسلامی (۲۱ کشور) (۲۷)، ۳۳ کشور عضو کنفرانس خلع سلاح سازمان ملل متحد (۲۸)، یازده کشور عضو شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (۲۹) تجاوز رژیم صهیونیستی به جمهوری اسلامی را محکوم کردند و آن را نقض قوانین بین‌المللی و حاکمیت ایران خواندند.

مؤلفه‌های خودشفادهنده معنوی در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران»

این مؤلفه‌ها از طریق تحلیل کیفی محتوای منابع متنی و رسانه‌ای استخراج شدند. بدین منظور، پژوهشگر با استفاده از روش «تحلیل محتوای جهت‌دار» (directed content analysis) بر مبنای چارچوب نظری سلامت معنوی (۹،۳) و مفهوم «خودشفابخشی معنوی» (۱۵،۴) به شناسایی و طبقه‌بندی مضامین مرتبط پرداخت. داده‌های پژوهش شامل بیانات رهبری، گزارش‌های رسمی و رسانه‌ای و اظهارات مردمی در خلال جنگ ۱۲ روزه بودند که از میان آن‌ها ۳۶ واحد معنایی مرتبط با ابعاد معنویت انتخاب و سپس در فرایند کدگذاری محوری به ۹ مؤلفه نهایی تجمیع شدند. در این پژوهش، این مؤلفه‌ها نه صرفاً «نمودهای سلامت معنوی» به‌عنوان وضعیت فردی، بلکه بازنمایی «فرآیندهای خودشفابخشی معنوی» در سطح جمعی هستند؛ یعنی کنش‌ها و باورهایی که به بازسازی روانی و معنوی جامعه در برابر تهدید و آسیب کمک می‌کنند. بر این اساس، سلامت معنوی زمینه و منبع این خودشفابخشی تلقی می‌شود، در حالی‌که خودشفابخشی معنوی نتیجه فعال‌شدن همین منابع در بستر بحران است.

مطابق ادبیات موضوع، یک عامل مداخله‌کننده در شرایط جنگی، معنویات است که خود شامل بسیاری از عوامل می‌شود. بارزترین آن‌ها، رهبری معنوی و مقتدر، همبستگی درونی جامعه، اعتماد به فرماندهان، اعتماد به خود و اعتقاد کلی به مشروعیت دفاع می‌باشند. در اینجا مؤلفه‌های سلامت معنوی موجود در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران» شناسایی، طبقه‌بندی و معرفی شده‌اند:

۱) رهبری معنوی و مقتدر

از منظر مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، الگوی مدیریت و فرماندهی مطلوب و تحقق صحیح آن در درجه اول نیازمند سازماندهی مستحکم، هدایت، تصمیم‌گیری‌های به موقع و در قلب آن ایمان است (۳۰). آرمان رهبری معنوی این است که سلامت معنوی جامعه را از طریق خلق دیدگاه، بصیرت‌افزایی، همراهی ارزشی، پیوند و بازسازی معنوی و راهبری عالی معنوی فراهم ساخته و به آن کارآیی بخشد (۳۱). وجود رهبری معنوی و مقتدر موجب توسعه وحدت، ایجاد امید و نشاط، کاهش استرس، افزایش صبر و تحمل شرایط سخت می‌شود. تجاوز وحشیانه رژیم صهیونیستی در بامداد ۲۳ خرداد ۱۴۰۴ موجب غافلگیری امنیتی و اجتماعی شد و ضرورت داشت سریعاً مدیریت شده و اضطراب عمومی تبدیل به بسیج ملی برای دفاع از کشور شود. در این مقطع رهبر معظم انقلاب، به میدان آمده و به عنوان فرمانده کل قوا با یک تصمیم‌گیری سریع و موثر، به فاصله چند ساعت پس از شهادت فرماندهان ارشد نیروهای مسلح، نفرات جایگزین آن‌ها را مشخص کردند. اتخاذ این تصمیم راهبردی موجب ایجاد اعتماد و اطمینان و بازگرداندن شرایط به حالت عادی شد. با این تصمیم نیروهای مسلح سریعا صحنه نبرد را بازسازی کرده و شرایط را کاملا به نفع جمهوری اسلامی ایران تغییر دادند.

مقام معظم رهبری در اقدامی دیگر، با سه نوبت پیام‌های تلویزیونی (نخستین پیام رهبری، ۱۴۰۴/۳/۲۳؛ دومین پیام رهبری، ۱۴۰۴/۳/۲۸؛ سومین پیام رهبری، ۱۴۰۴/۴/۵؛ قابل دریافت از: https://farsi.khamenei.ir/speech-content) آرامش را بر

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

جامعه حاکم کردند. صدور این پیام‌های قاطع و امیدوارکننده نه تنها اضطراب عمومی را کاهش داد بلکه موجب نوعی حمایت ملی از نیروهای مسلح برای مقابله با دشمن شد. این پیام‌ها نه تنها مردم ایران را نسبت به پاسخگویی محکم و کوبنده به دشمن مطمئن کرد بلکه با ایجاد وحدت و یکپارچگی در میان ارکان نظام و گروه‌ها و نخبگان کشور، یک جامعه شوک‌زده را در کمتر از چند ساعت به یک ملت متحد، شجاع و دشمن ستیز؛ و نیز نیروهای مسلح را پس از غافلگیری اولیه به نیرویی فعال و سلحشور تبدیل کرد.

مصداق عینی این رهبری معنوی را می‌توان در پیام تلویزیونی دوم ایشان در ۲۸ خرداد ۱۴۰۴ مشاهده کرد؛ پیامی که با ذکر آیهٔ «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل‌عمران/۱۳۹)، با لحنی آرام، اما قاطع، مردم را به صبر، امید و توکل فراخواند و نیروهای مسلح را به «عمل قاطع، هوشمند و خدا محور» دعوت کرد. این پیام نه‌تنها به بازگرداندن آرامش عمومی کمک کرد، بلکه نمونه‌ای از "رهبری معنوی در بحران"محسوب می‌شود که با الهام از ارزش‌های دینی و معنوی، اضطراب جمعی را به احساس تکلیف و افتخار تبدیل می‌کند (۳۰).

همچنین در پیام‌های دوم و سوم (۲۸ خرداد و ۵ تیر ۱۴۰۴)، خطاب به ملت ایران فرمودند: « ملّت ایران نشان داد که هم متین است، هم شجاع است، هم وقت‌شناس است ... این حرکت عظیمی که مردم در روز جشن غدیر به دنیا نشان دادند، نشان‌دهنده رشد ملّت ایران و قوام عقلانیّت و معنویّت، همراه با شجاعت و وقت‌شناسی در ملّت عزیزمان است»؛ «ملّت ایران در مقابل جنگ تحمیلی محکم می‌ایستد ... در مقابل صلح تحمیلی (هم) محکم می‌ایستد ... ملّت ایران تسلیم هیچ کس نمی‌شود»؛ «ملّت ایران ملّت بزرگی است، ایران کشور قوی و پهناوری است ... ثروت فرهنگی و تمدّنی ما صدها برابر بیشتر از آمریکا است ... ملّت ایران عزیز است و عزیز خواهد بود، پیروز است و پیروز خواهد بود به توفیق الهی»؛ «امیدواریم خدای متعال این ملّت را در زیر سایه الطاف خودش همیشه با عزّت و شرف محفوظ بدارد ... حضرت بقیّةالله ... پشتیبان این ملّت باشد». رهبر انقلاب با برجسته‌سازی مفاهیمی چون عقلانیت، معنویت، شجاعت و عزت ملی، دفاع از کشور را نه صرفاً یک کنش نظامی، بلکه جلوه‌ای از ایمان و عزت الهی تبیین می‌کند؛ بدین‌ترتیب، در گفتمان ایشان، معنای جنگ از سطح فیزیکی و نظامی به سطحی اخلاقی و الهی ارتقا می‌یابد. این تغییر چارچوب معنایی، از منظر تحلیل گفتمان، مصداق روشنی از کارکرد معنوی رهبری در جهت بازسازی امید جمعی و حفظ انسجام ملی است (۵۷).

رهبر معظم انقلاب به عنوان فرمانده کل قوا نقشی بی‌بدیل در مقابله با تجاوز رژیم اشغالگر و آمریکا ایفا نمودند و در نهایت با صدور فرمان حمله به پایگاه آمریکایی العدید، دشمن را در حالت انفعال قرار داده و موجب دفع تجاوز و تسلیم آتش‌بس شد.

تحلیل پیام‌های سه گانه مقام معظم رهبری، مؤلفه‌های سلامت معنوی را به عنوان عامل پیروزی در این جنگ نشان داد. مؤلفه‌های استخراج‌شده عبارت بودند از: عزتمندی، اقتدار، اتحاد، ایستادگی، جراتمندی، اطمینان بخشی، تحقیر دشمن، امید و توکل، تبریک پیروزی، تمجید از ملت، جریان عادی زندگی و شکر و دعا (جدول ۱).

۲) ایمان مردم

یکی از نمودهای عینی ایمان حقیقی و آثار مثبت آن در ایران اسلامی را می‌توان در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران» در «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونی» جستجو نمود. ایمان مردم در عرصه‌های مختلف قابل مشاهده است. ازجمله آن‌ها باورها ابراز شده، توسل به معنویت، دعا، توکل و حضور در صحنه است که در ادامه به آن‌ها پرداخته می‌شود:

۲-۱. باورهای دینی مردم

در متون دینی ما اسلام، واژه جنگ وجود ندارد و بجای آن واژه جهاد فی سبیل الله است. مومنان در برابر تجاوزگران به دفاع با آنان فراخوانده شده‌اند (حج/۱۳) و آنچه در اسلام مقدس و ارزشمند تلقی می‌شود دفاع است. در دفاع مشروع و حماسه بزرگ «دفاع مقتدرانه ملت ایران»، هم مردم و هم نیروهای مسلح در اوج خداباوری و با انگیزه دفاع از مکتب، انقلاب و سرزمین خویش و با اعتقاد راسخ به بر حق بودن راهشان، هجوم و تجاوز دشمن را پاسخی محکم و درخور دادند. آنان به راه و هدفشان ایمان داشتند و بر این باور بودند که در این رویارویی چون مورد هجوم و تجاوز قرار گرفته‌اند مورد ستم بوده؛ بنابراین در جبهه حق هستند و ستمگر و متجاوز در جبهه باطل (۳۲)؛ امام خمینی(ره) بارها بر این نکته تاکید کردند که«جنگ ما جنگی دفاعی است و این دشمن است که به ما تهاجم کرده است؛ ما با کسی سرجنگ نداریم اما نمی‌توانیم در مقابل تجاوز دشمن ساکت بنشینیم و تن به ستم بدهیم» (امام خمینی، ۱۰۱/۱۵).

همچنین، باورهای مذهبی، طرز تلقّی از مرگ و روحیه ایثار و از خودگذشتگی و باور به جاودانگی باعث بروز تفاوت‌هایی در واکنش‌های افراد نسبت به حوادث و خطرات می‌شود. این امر هم به رزمندگان صحنه جنگ و هم به عموم مردم کمک کرد تا نسبت به استرس واکنش خفیف‌تری داشته باشند؛ لذا در کاهش آسیب‌های ناشی از جنگ و افزایش روحیه و سلامت آن‌ها نقش اساسی داشت.

باتوجه به شواهد و قرائن و اظهارات عموم مردم و علی‌الخصوص آسیب‌دیدگان «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی»، یکی از عوامل اصلی تحمل سختی و کاهش آسیب همین عامل معنوی و باورها بود. یاد خدا بودن، از ارزش‌های والا و برجسته الهی است که مومنان بارها در قرآن به آن سفارش شده‌اند، در عرصه دفاع و جهاد به ویژه در دوره مواجهه با آسیب‌ها ازجمله از دست دادن عزیزان و تخریب منازل بسیار یاری دهنده بود. در صحنه‌های خطر که دل‌ها و قدم‌ها می‌لرزد و جان و مال انسان دچار خطر می‌شود، تنها یاد خداست که می‌تواند انسان را در مسیر مجاهدت پایدار و

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

جدول-۱. مؤلفه‌های سلامت معنوی در پیام‌های سه گانه رهبری در دوره دفاع اقتدار

مؤلفه	گزاره
عزتمندی	ملّت عزیز و بزرگ کشورمان ایران، ملّت عظیم‌الشّأن ایران؛ ملّت ایران ملّت بزرگی است؛ ایران کشور قوی و پهناوری است؛ ایران دارای تمدّن کهنی است؛ ثروت فرهنگی و تمدّنی ما صدها برابر بیشتر است؛ ملّت ایران عزیز است و عزیز خواهد بود، پیروز است و پیروز خواهد بود؛ ملّت ایران بزرگواری خودش را، شخصیّت برجسته و ممتاز خودش را نشان داد.
اقتدار	باید در مقابل هویّت خبیثِ رذلِ تروریستِ صهیونیستی با قدرت عمل کرد؛ باید با قدرت عمل کرد و ان‌شاءالله باقدرت عمل خواهد شد؛ با آن‌ها مماشاتی نخواهیم کرد؛ اجازه نخواهیم داد که از این جنایت بزرگی که انجام دادند، خودشان را سالم خلاص کنند؛ مسلّم، نیروی مسلّح جمهوری اسلامی ضربه‌های سنگینی بر این دشمن خبیث وارد خواهد آورد.
اتحاد	ملّت هم پشتیبان ما است، پشتیبان نیروهای مسلّح است و جمهوری اسلامی؛ مسئولین کشور و همه‌ی آحاد مردم پشت سر نیروهای مسلّحند؛ از همه جناح‌های گوناگون سیاسی کشور و آحاد گوناگون کشور پیام‌های مشابهی صادر شد؛ تبریک اتّحاد و اتّفاق فوق‌العاده ملّت ایران؛ یک ملّت در حدود نود میلیون جمعیّت، یکپارچه، یک‌صدا، شانه‌به‌شانه، در کنار هم، بدون هیچ گونه تفاوتی در خواسته‌ها و در مقاصدی که ابراز می‌کنند، ایستادند، شعار دادند، حرف زدند، از رفتار نیروهای مسلّح حمایت کردند، بعد از این هم همین خواهد بود؛ ملت ایران نشان داد که در هنگام لازم، یک صدا از این ملّت شنیده خواهد شد.
ایستادگی	ملّت ایران از خون شهدای گران‌قدر نخواهد گذشت؛ از تجاوز به کشورش صرف‌نظر نخواهد کرد؛ در مقابل جنگ تحمیلی محکم می‌ایستد همچنان که تا حالا ایستاده؛ ملّت ایران تسلیم‌شدنی نیست، در مقابل تحمیل، تسلیم هیچ کس نمی‌شود؛ در مقابل صلح تحمیلی (هم) محکم می‌ایستد؛ ایرانِ باعظمت، ایرانِ با این تاریخ، ایرانِ با این فرهنگ، ایرانِ با این عزم پولادین ملّی، اسم «تسلیم» برای یک چنین کشوری مایه استهزاء کسانی است که ملّت ایران را می‌شناسند؛ اینکه کسی توقّع کند که ایران تسلیم کشور دیگری بشود، این یکی از آن مهمل‌گویی‌های غلطی است که یقیناً مایه استهزاء افراد خردمند و افراد دانا واقع خواهد شد.
جراتمندی	نگذارید دشمن احساس کند که شما در مقابل او می‌ترسید، احساس ضعف می‌کنید. اگر دشمن احساس کند که شما از او می‌ترسید، دیگر گریبان شما را رها نخواهد کرد؛ ملّت ایران در مقابل تهدیدِ تهدیدکنندگان دچار ترس نمی‌شود؛ تهدید در رفتار ملّت ایران و در اندیشه ملّت ایران تأثیر نمی‌گذارد.
اطمینان بخشی	ملّت عزیز بدانند و مطمئن باشند و خاطرجمع باشند، هیچ کوتاهی صورت نخواهد گرفت؛ نیروهای مسلّح ما آماده هستند؛ دشمن صهیونیستی یک اشتباه بزرگی کرده، یک جنایت بزرگی را مرتکب شده و باید مجازات بشود و دارد مجازات می‌شود؛ ملّت ایران به این معتقد است: وَ لا تَهِنوا وَ لا تَحزَنوا وَ اَنتُمُ الاَعلَونَ اِن کُنتُم مُؤمِنین؛ خدای متعال ملّت ایران را و حقیقت را و حق را، به طور قطع و یقین، پیروز خواهد کرد.
تحقیر دشمن	در تهاجم ابلهانه و خباثت‌آلود رژیم صهیونیستی به کشورمان رژیم صهیونیستی اشتباه بزرگی کرد؛ خطای بزرگی کرد، غلطی کرد؛ فکر نکنند که زدند و تمام شد عواقب آن، او را بیچاره خواهد کرد؛ زندگی برای آن‌ها تلخ خواهد شد، بدون تردید؛ یک جنایت بزرگی را مرتکب شده و باید مجازات بشود و دارد مجازات می‌شود؛ مجازات سختی است و او را دچار ضعف کرده؛ رژیم صهیونیستی با آن همه هیاهو، با آن همه ادّعا، در زیر ضربات جمهوری اسلامی تقریباً از پا درآمد و له شد؛ همین هم که دوستان آمریکایی‌اش وارد صحنه میشوند و حرف می‌زنند، نشانه ضعف او و نشانه ناتوانی او است؛ آمریکا اگر ورود نظامی در این میدان بکند، بدون تردید صدمه‌ی جبران‌ناپذیری خواهد بود.
امید و توکل	به اذن الهی، بر رژیم صهیونیستی فائق خواهد شد؛ به توفیق الهی عواقب آن، او را بیچاره خواهد کرد؛ ان‌شاءالله باقدرت عمل خواهد شد؛ به خدای متعال توکّل کنند؛ وَ مَا النّصرُ اِلّا مِن عِندِ اللَهِ العَزیزِ الحَکیم؛ به توفیق الهی ملت ایران پیروز است و پیروز خواهد بود؛ یک صدا از این ملّت شنیده خواهد شد، و بحمدالله این اتّفاق افتاد؛ بحمدالله یک ملّت یکپارچه، یک‌صدا، در کنار هم، ایستادند، شعار دادند؛ ان‌شاءالله خدای متعال ملّت ایران را و حقیقت را و حق را، به طور قطع و یقین، پیروز خواهد کرد؛ بحمدالله زندگی به طور عادّی در جریان است؛ خدا را سپاس میگزاریم که به نیروهای مسلّح ما کمک کرد، توانستند، این یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی است، بحمدالله این اتّفاق افتاد.
تبریک پیروزی	کاری نتوانستند انجام بدهند؛ به مقصودی که داشتند نتوانستند برسند و بزرگ‌نمایی می‌کنند تا حقیقت را بپوشانند و مکتوم نگه دارند؛ اینجا هم جمهوری اسلامی پیروز شد و متقابلاً جمهوری اسلامی سیلی سختی به گونه آمریکا نواخت؛ به یکی از پایگاه‌های مهمّ آمریکا در منطقه، حمله کرد و خساراتی وارد کرد؛ لازم می‌دانم به ملّت بزرگ ایران تبریک عرض بکنم، تبریک پیروزی بر رژیم جعلی صهیونیست؛ تبریک پیروزی ایران عزیزمان بر رژیم آمریکا؛ تبریک اتّحاد و اتّفاق فوق‌العاده‌ی ملّت ایران.
تمجید از ملت	ملّت ایران نشان داد که هم متین است، هم شجاع است، هم وقت‌شناس است؛ حرکت مردم در روز جشن غدیر، حرکت عظیمی بود؛ راه‌پیمایی‌های مردم، حضورشان در نمازجمعه‌ها و راه‌پیمایی‌شان بعد از نماز نشانگر رشد، عقلانیّت، معنویّت، شجاعت و وقت‌شناسی ملّت ایران؛ حرکت زیبا و پُرمعنایی که آن بانوی مجری تلویزیون (۱) در مقابل حمله دشمن انجام داد: تکبیر گفتن و در واقع، نشانه‌ی قدرت ملّت را به همه دنیا ارائه کردن؛ این حادثه تاریخی‌ای بود، حادثه‌ی بسیار باارزشی است؛ افتخارش متعلّق به نیروهای مسلّح و مردم عزیزمان است که این نیروهای مسلّح را از درون خود ایجاد کردند، تربیت کردند، پشتیبانی کردند و دست آن‌ها را برای انجام یک چنین کار بزرگی فراهم کردند، قوی کردند.
جریان عادی زندگی	زندگی بحمدالله به طور عادّی در جریان است؛ کسانی که امور خدماتی به عهده‌شان است، کسانی که با مردم سروکار دارند، کسانی که امور تبلیغاتی و تبیینی بر عهده‌شان است، کار خودشان را باقوّت انجام بدهند.
شکر و دعا	خدا را سپاس می‌گزاریم که به نیروهای مسلّح ما کمک کرد، توانستند، این یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی است، بحمدالله این اتّفاق افتاد؛ امیدواریم خدای متعال این ملّت را در زیر سایه الطاف خودش همیشه با عزّت و شرف محفوظ بدارد، و درجات امام بزرگوار را عالی کند و حضرت بقیّةالله (ارواحنا فداه) را از این ملّت، راضی و خشنود کند و کمک آن بزرگوار، پشتیبان این ملّت باشد.

محکم نگه دارد. قرآن کریم می‌فرمایند: «ای مومنان وقتی با گروه دشمن برخورد کردید پایداری ورزید و خدا را یاد کنید تا رستگار شوید» (یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذَا لَقِیتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْکُرُوا اللَّهَ کَثِیراً لَعَلَّکُمْ تُفْلِحُونَ، انفال/ ۴۵).

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

در این خصوص، روایتی از باورهای مردم ایران بویژه آسیب‌دیدگان دوره دفاع اقتدار در زیر آورده شده است:

- **مادر شهید:** پسرم آرزوی شهادت داشت. می‌گفت مادر برایم دعا کن شهید بشم. پسرم برای ناموس، وطن و برای دین اسلام رفت. انشاءالله که انتقام پسرم و همه شهدا را بگیرند تا شهدا دست مارا بگیرند.
- **دختر کوچک شهید علی راضی:** بابام الان رفته توی بهشت. چون شهید شده. اونجا داره همه جا را مرتب می‌کنه تا ما بیاییم چون وقتی ما می آییم باید اونجا مرتب باشه.
- **صحبت‌های شهیده زهرا صابر مادر خانواده شهید هسته‌ای** در آستانه اشرفیه (چند روز قبل از شهادت خودش) درباره پسر شهید نوجوانش: "بعد از انفجار وقتی در اتاق پسرم را باز کردم شعله‌های آتش از اتاقش به بیرون زبانه کشید. پسرم همان ابتدا موج انفجار تمام کرده بود ... خداروشکر که پسرم در زمان شهادت زجر نکشید، دیگه قسمت همین بود. خدا خودش اون را امانت داده بود و خودش هم گرفت. راضی هستم به رضای خدا".
- **نگهبان مجتمع اساتید:** "آقای دکتر طهرانچی همیشه می‌گفت به من دکتر نگویید. همیشه با روی باز، با احترام با من صحبت می‌کرد. هیچوقت بین من و خودش فاصله‌ای ایجاد نمی‌کرد".
- **یک بنگاه معاملات بانکی:** "مالکین عزیزی که در محدوده ما خونه‌هاشون دچار آسیب شده و به بازسازی نیاز دارند ما با کمک تیم مهندسی با حداقل دستمزد اجرایی، براشون این کار رو انجام می‌دهیم و خونه‌های زیباشون را احیا می‌کنیم. همینطور مستأجرینی که در روزهای گذشته خونه تون آسیب دیده ما در کنار شماییم بدون دریافت کمیسیون قرارداد خونه تون رو انجام می‌دهیم".
- **همسر شهید امدادگر:** "شهادتت مبارکت باشه، دردت به جونم. من منتظرت می‌مونم به قولی که دادی عمل کنی".

۲-۲. ظرفیت‌های معنویت افزایی آیین‌های مذهبی

نکته اساسی راجع به آیین‌ها این است که آیین‌ها تنها شکل یا فرایندی از تفکر نیست، بلکه نوعی کنش اساسی و سمبل اجتماعی بشمار می‌آید (۳۳). آیین‌ها وحدت شکلی و معنایی برای شرکت‌کنندگانش فراهم می‌سازد (۳۴).

تجاوز رژیم صهیونیستی در شرایطی رخ داد که مردم ایران برای جشن عید سعید غدیر آماده شده بودند. عید غدیری که پیامبر گرامی به دستور خداوند، حضرت علی (ع) را به جانشینی پس از خود منصوب کردند؛ ولی پس از رحلت آن حضرت، دستور خداوند و واقعه غدیر از سوی جماعتی نادیده گرفته شد. ریشه این تحریف و انحراف را در افکار، اندیشه‌ها و تلاش‌های صهیونیسم می‌توان پیدا کرد. در این تجاوز نیز یکی از اهداف آن‌ها تهدید جانی رهبری شیعیان مقام معظم رهبری آن هم در شب ایام عید غدیر بود. دشمن انتظار داشت و تلاش کرد تا این مراسم برگزار نشود. در حالی که ملت ایران با تغییر راهبردی، این جشن را به راهپیمایی تبدیل کردند تا نشان دهند که غدیر پابرجاست و حفاظت از ولایت بر جانشان اولویت دارد.

راهپیمایی عید غدیر ۱۴۰۴ در تاریخ ۲۴ خرداد ۱۴۰۴ که قرار بود با عنوان «مهمانی ۱۰ کیلومتری غدیر» از میدان امام حسین (ع) تا میدان آزادی در تهران و با برپایی بیش از ۲۴۰۰ موکب مردمی و همزمان در سایر شهرهای ایران برگزار شود (۳۵)؛ که به دنبال حملات بامداد جمعه ۲۳ خرداد و شهادت تعدادی از فرماندهان ارشد نظامی، دانشمندان هسته‌ای و مردم، این مهمانی با تغییر در رویکرد، به صورت یک «راهپیمایی میلیونی» و با شعار «ایران ذوالفقار علی (ع)» برگزار شد (۳۶). این راهپیمانی ضمن نشان دادن جرات و روحیه بی‌نظیر مردم ایران، وحدت ملت، حضور در صحنه آن‌ها و پشتیبانی از نیروهای مسلح را نشان داد.

۲-۳. برگزاری نمازهای جمعه و جماعات

نمازهای جمعه و جماعت نه‌تنها یک عبادت جمعی هستند، بلکه فرصت‌هایی را برای همبستگی اجتماعی، افزایش امید، کاهش تنش‌های روانی و تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی فراهم می‌کنند. این نمازها بستر مناسبی برای ترویج اخلاق، گسترش ارتباطات اجتماعی و انتقال مفاهیم دینی و فرهنگی هستند. همچنین در نماز جمعه، خطبه‌ها نقش مهمی در ارتقاء آگاهی عمومی و ایجاد وحدت اجتماعی ایفا می‌کنند. از منظر روان‌شناسی اجتماعی، حضور مستمر در این مراسم می‌تواند احساس تعلق، کاهش تنهایی و ارتقای سلامت روانی را تقویت کند (۳۷).

همچنین، نمازهای جمعه و جماعات به عنوان یکی از ارکان مهم اسلام، نقش بسزایی در ارتقای سلامت معنوی افراد و جامعه ایفا می‌کنند. این فریضه الهی با ایجاد انسجام اجتماعی، تقویت روحیه همبستگی، کاهش اضطراب و استرس و ترویج رفتارهای اخلاقی، به سلامت معنوی افراد کمک می‌کند (۳۸).

در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران»، علی‌رغم وجود تهدیدات جانی و حملات دشمن، نمازهای جمعه و جماعات تعطیل نشد. علاوه بر این، این آیین‌های عبادی و سیاسی مقری بود برای نشان دادن اتحاد و همبستگی و افزایش روحیه در مردم. مردم و مسئولین بدون هیچ‌گونه هراسی در مساجد و مصلاهای نماز حاضر شده و علاوه بر برگزاری نمازهای جمعه و جماعات، شعارهایی حاکی از اتحاد بر علیه دشمن، دعا برای رزمندگان، قرائت دعاهایی از صحیفه سجادیه و به‌ویژه دعاهای هفتم و چهاردهم آن از خداوند متعال فتح و ظفری که وعده داده بود، خواستار می‌شدند.

۲-۴. راهپیمایی خشم و نصر

راهپیمایی‌ها ازجمله راهپیمایی اربعین (و غدیر) نقش مهمی در قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران ایفا می‌کند. این رویداد به عنوان یک نمایش بزرگ مذهبی و فرهنگی، انسجام شیعیان را تقویت کرده و فرصتی برای ترویج ارزش‌های انقلاب اسلامی مانند مقاومت، عدالت‌خواهی و استکبارستیزی فراهم می‌آورد. همچنین، آن به عنوان یک ابزار دیپلماسی عمومی، به تقویت روابط فرهنگی

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

و اجتماعی جوامع شیعی کمک می‌کند (۳۹).

در دوره «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونی» و حتی پس از توقف آن، تظاهرات و راهپیمایی مردمی در کشورهای مختلف همچون یمن، عراق، لبنان، پاکستان (۴۰)، انگلیس (۴۱)، آمریکا (۴۲) و کانادا در محکومیت اسرائیل و حمایت از ایران برگزار شد. مردم ایران در طی این ۱۲ روز، در جمعه‌های ۳۰ خرداد ۱۴۰۴ (مطابق با ۲۰ ژوئن ۲۰۲۵) و ۶ تیر ۱۴۰۴ (مطابق با ۲۷ ژوئن ۲۰۲۵) در شهرهای مختلف که به راهپیمایی «جمعه‌های خشم و نصر» معروف شدند، قبل و بعد از نماز جمعه به راه انداختند (۴۳). این راهپیمایی‌ها نقش اساسی در ایجاد اتحاد ملی و انسجام اجتماعی داشتند. حضور گسترده اقشار مختلف ازجمله خانواده شهدا، نوجوانان، زنان، سالمندان و حتی اقلیت‌های دینی بدون قشربندی وجناح‌بندی سیاسی و اجتماعی و دینی، همبستگی ملی را برجسته کرد. این تجمع در نخستین فرصت پس‌از حملات رژیم صهیونیستی، پیامی قاطع از همبستگی ملی و مقاومت در برابر تهدیدات خارجی به همراه داشت. راهپیمایی بخشی از جریان «نبرد با صهیونیسم» و در ادامه حرکت‌های مشابه مانند روز قدس محسوب شد. این راهپیمایی‌ها که آن را به یک حرکت الهی و توحیدی تبدیل کرده بود، نشان داد ملت ایران در سخت‌ترین شرایط هم دست از هویت ایرانی و اسلامی و ارزش‌های خود برنمی‌دارند و تا پای جان برای دفاع از آرمان‌هایشان در صحنه دفاع از شرافت و کرامت خود حاضر هستند. برجسته‌ترین شعار این روز عبارت بودند از: «ایرانِ حسین، تا ابد پیروز است»، «ایران تسلیم نمی‌شود»، «شهید راه وطن افتخار ماست»، «صهیونیست بداند، انتقام حتمی است، بیچاره خواهید شد»، «با همه وجود در میدانیم، پای ولایت علی (ع) می‌مانیم (۴۴).

۲-۵. فتاوای علماء

مراجع تقلید شیعه همچون مکارم شیرازی، نوری همدانی، جوادی آملی، سبحانی، مظاهری، شبیری زنجانی و سیستانی، وحید خراسانی، جامعه مدرسین حوزه، شورای عالی حوزه‌های علمیه و بسیاری از عالمان شیعه و اهل‌سنت ضمن خواهان پاسخ متقابل، با صدور فتاوایی تهدیدکنندگان آسیب به مقام معظم رهبری را در حکم محارب و جهاد جهان اسلام و مردم شیعه جهان را اعلام کردند. همچنین آیت‌الله جوادی آملی با استناد به روایتی از امام علی (ع) مبنی بر اینکه «سنگ را از هر جا آمد برگردانید» خواستار انتقام شدند (۴۵،۴۶).

لازم به ذکر است که مقام معظم رهبری، بارها از سوی رئیس‌جمهور آمریکا و نخست‌وزیر رژیم اشغالگر قدس تهدید به ترور شدند. در بیانیه حوزه علمیه نجف آمده است مقام معظم رهبری، نماد مقاومت و عزت و وحدت امت اسلامی است و هر گونه تعرض به وی را به معنای اعلام جنگ با تمام امت مسلمان بوده و خیانتی آشکار به ارزش‌های تمدن توحیدی تلقی می‌شود (۴۷). برخی از مراجع تقلید همچون آیت‌الله مکارم شیرازی (۴۸) و نوری همدانی (۴۹) هرگونه تهدید و تعرض علیه رهبری و مرجعیت شیعه را در حکم محاربه دانستند.

۲-۶. اعتقاد به مشروعیت دفاع

نوع دیدگاه نسبت به ماهیت و علت وجودی جنگ در واکنش‌های مردم نقش بسزایی دارد. جنگ به ما تحمیل شده و به ما حمله شده بود. ما موظف به دفاع بودیم. در حاکمیت استکباری یا باید تسلیم محض شد تا هر چه خواستند انجام دهند و یا باید آماده جنگ شد و از خود، ملت، ملیت و نظام دفاع کرد. یقیناً دفاع از خود، ارزشمندتر از تسلیم به ظالم است. همچنان که قرآن کریم می‌فرماید: «کسانی که هرگاه مورد ستم و تجاوز قرار گرفتند حق خود را می‌ستانند» (وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ، شوری/ ۳۹). «به کسانی که مورد جنگ و هجوم قرار می‌گیرند، چون به آنان ستم شده اذن جنگ داده شده، مسلماً خدا بر یاری دادن آنان تواناست» (أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ حج/ ۳۹).

برخلاف آنچه متجاوزین «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونی» تصور داشتند و مطابق آن برنامه تجاوز را تنظیم کرده بودند، مردم ایران از تمامی قشرها و جناح‌های سیاسی و گروه‌های اجتماعی و مذهبی با اعتقاد راسخ به به دفاع همه‌جانبه متحد گشتند و حمایت همه‌جانبه خود را از دفاع نیروهای مسلح اعلام کردند. در این بین حتی بخشی از گروه‌ها و افرادی هم که به نظر مخالف نظام بودند و انتقاداتی برای نظام داشتند، حول پرچم نظام جمهوری اسلامی ایران متحد گشته و خواستار تنبیه شدید متجاوزان شدند.

۲-۷. امید به پیروزی

«امید»، در زبان عربی «رجا» و در زبان انگلیسی «Hope» نامیده می‌شود. امید به معنای داشتن انتظار امری محبوب و پسندیده که اکثر اسباب و موجبات آن محقق باشد. امید، سرمایهٔ اصلی حیات آدمی است. کسی که امیدوار است، احساس می‌کند همه چیز دارد (۵۰). امید، ظرفیت تصور توانایی ایجاد مسیرهایی به سمت اهداف مطلوب و تصور انگیزه برای حرکت در این مسیر است. امید احساس وجدی است در وقتی که می‌بینیم مسیری برای آینده بهتر وجود دارد، و آن را در خود تجربه می‌کنیم. ازاین‌رو امید به‌عنوان یک فرایند مشترک برای تمامی ابعاد وجودی آدمی در تمامی عرصه‌های زندگی شناخته می‌شود (۵۱).

امید حالت شناختی است که وقتی اهداف با ویژگی‌های چهارگانه: ۱. دست‌یافتنی، ۲. تحت کنترل، ۳. تلقی مهم، ۴. جامعه‌پذیر و اخلاقی باشند، امید شکل می‌گیرد. امید آمادگی برای لحظاتی است که هنوز واقع نشده است. امید نسبت به چیزی که وجود ندارد و نمی‌تواند وجود داشته باشد، یا هرگز پدید نمی‌آید، امید واهی خواهد بود. افراد امیدوار افرادی قوی‌تر بوده و برای کمک‌رسانی آماده‌ترند و تمام علائم حیات را نشان می‌دهند؛ حیاتی که سرشار از تولد و وقوع است. امید عامل ذاتی و باطنی شالوده زندگی، و عامل پویا و دینامیک روان انسان است. همچنین امید حالت تعادل میان انتظار

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

انفعالی و عدم توجه به واقعیات است؛ نه انتظاری انفعالی یا کنش‌پذیر است، و نه نیرویی غیرواقع‌بینانه که بتواند شرایط ناممکن را به‌وجود آورد (۵۲).

دفاع از حق همیشه همراه با امید به پیروزی است. اطمینان از حق بودن و طرف حق بودن مهم است. اگر کسی فکر کند که دلیل دشمنی صهیونیسم با ایران، انرژی هسته‌ای است، بهتر است یک نگاهی به تاریخ صهیونیسم بیاندازد که چگونه در طول تاریخ همه چیز را قربانی زیاده‌خواهی قوم‌شان کردند. پیامبرانی را کشتند؛ بزرگترین جنگ‌هایی را با پیامبر اکرم (ص) راه انداختند؛ اقتصاد و سیاست آمریکا و اروپا را تسخیر کردند؛ جان و مال مردم فلسطین را گرفتند و حالا قلب اسلام و مسلمانان را هدف قرار داده‌اند. خداوند برای دفاع با چنین متجاوزانی امید پیروزی و نصرت داده است: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اگر خدا را یاری کنید، شما را یاری می‌کند و گام‌هایتان را استوار می‌سازد» (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ، محمد/ ۷).

در دوره «دفاع اقتدار»، ملت ایران به تاسی از رهبرشان و با الهام از آیات قرآن کریم در تحقق وعده‌های الهی برای پیروزی، هیچ تردیدی در پیروزی بر استکبار جهانی نداشتند. آن‌ها وعده الهی را تحقق یافته می‌دانستند و به آن ایمان و اطمینان داشتند. به همین خاطر در «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونی» در مردم ایران حزن و اندوهی مشاهده نشد. چه این که عزیزی از دست داده باشند، خانه و زندگی‌شان از بین رفته باشد و یا نه.

۲-۸. اعتماد به فرماندهان

اعتماد به مدیران و تصمیم‌گیران جامعه، عنصری حیاتی برای عملکرد صحیح و پیشرفت جامعه است. این اعتماد، پایه‌ای برای همکاری، انسجام اجتماعی و تحقق اهداف جمعی محسوب می‌شود. اعتماد به مدیران، مردم را تشویق می‌کند تا در فعالیت‌های اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها مشارکت فعال‌تری داشته باشند (۵۳). وقتی مردم به صداقت و شایستگی مدیران اعتماد دارند، احتمال بیشتری وجود دارد که در برنامه‌های اجتماعی مشارکت کنند. اعتماد به مدیران و تصمیم‌گیران، انسجام اجتماعی را تقویت می‌کند. این امر به ویژه در جوامعی که با چالش‌های اجتماعی یا اقتصادی روبرو هستند، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. وقتی مردم به یکدیگر و به رهبران خود اعتماد دارند، راحت‌تر می‌توانند با چالش‌ها کنار بیایند و برای حل مشکلات با هم همکاری کنند (۵۴). وقتی مردم به مدیران و تصمیم‌گیران اعتماد دارند، احتمال بیشتری وجود دارد که از تصمیمات آن‌ها حمایت کنند و آن‌ها را به درستی اجرا کنند. این امر می‌تواند به بهبود کارایی و اثربخشی در سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی منجر شود. اعتماد به مدیران می‌تواند به کاهش تضاد و تعارض در جامعه کمک کند. وقتی مردم احساس می‌کنند که مدیران به منافع آن‌ها توجه دارند و در تصمیم‌گیری‌ها عدالت را رعایت می‌کنند، احتمال کمتری وجود دارد که در مقابل تصمیمات آن‌ها مقاومت کنند یا دچار تعارض شوند (۵۵).

همچنین، اعتماد به فرماندهان می‌تواند بر حفظ آرامش در طول جنگ تاثیر بگذارد. این اعتماد وقتی ایجاد می‌شود که فرماندهان نشان دهند به‌خوبی به کار خود وارد هستند. فرماندهی که به‌خوبی به مردم اطلاعات و آگاهی می‌دهد، خود یک عامل حفاظتی در برابر ایجاد استرس جنگی محسوب می‌شوند. عملکرد منسجم نیروهای مسلح و اجرای دقیق عملیات وعده صادق ۳، اطلاع‌رسانی بموقع عملیات به مردم، حضور فرماندهان عالی در عرصه دفاع و نیز در رسانه‌ها و بیان توانمندی و اقتدار موجود، توانست ضمن کاهش آسیب‌ها، اطمینان از عملکرد صحیح و اعتماد به نیروهای مسلح را ارتقاء دهد.

بُعد دیگر مربوط به معنویات، اعتقاد به صحت و مشروعیت خود جنگ است. وجود اعتقاد کافی به عملیات، باور قطعی را درباره وجود ارزش تحمل سختی‌ها به‌وجود می‌آورد. فرماندهان عالی نظامی، رزمندگان و خانواده‌های آنان و ملت ایران اطمینان داشتند که دفاع و تنبیه متجاوزان امری مشروع، منطقی و ضروری است. مشروعیت این دفاع مقتدرانه و مقدس ارزش آن را دارندکه جان خود را به خاطرشان به خطر بیاندازند.

۲-۹. خوش‌بینی و شوخ‌طبعی

بالندگی، سرزندگی و نشاط روانی انسان تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تمامی جنبه‌های شخصیتی و رفتاری او دارد. افراد با نشاط از حوادث و وقایع پیرامون خود ارزیابی مثبتی دارند. بازشناسی افکار فاجعه‌آمیز و وجود خوش‌بینی نسبت به آن باعث ایجاد خود تقویت‌گری، نشاط و شادمانی و تعامل اجتماعی می‌شود، افراد جامعه نوع دوست می‌شوند، به دیگران کمک می‌کنند، عملکرد بهتری پیدا می‌کنند، بهتر فکر می‌کنند و بهتر قادر به حل مسئله می‌شوند (۵۶).

خوش‌بینی موجب توانمندی بالای افراد در شکیبایی و استقامت در برابر سختی‌ها می‌شود. اطمینان درونی به این که درد و رنج و سختی و بیماری و مرگ جزء لاینفک زندگی است، اما هیچ کدام از آن‌ها نمی‌تواند او را از پا بیاورد. در سختی‌ها لبخند زدن، آگاهی از توانمندی بزرگ آدمی برای به دوش کشیدن مشکلات می‌شود. شوخی روشی برای کاهش استرس و عامل تسکین درد و رنج و ابراز آرامش و اطمینان است. شناخت این موضوع که درد و رنج می‌تواند باعث تغییر مثبت در فرد شود، قدمت هزاران ساله دارد و در طول تاریخ، ادیان، ادبیات و فلسفه در مورد برخورد با مصیبت و سختی‌ها اشاره کرده‌اند: «قطعاً همه شما را با اموری همچون ترس، گرسنگی، زیان مالی و جانی، و کمبود میوه‌ها و زراعت‌ها آزمایش می‌کنیم و بشارت بده به استقامت کنندگان» (بقره/ ۱۵۵). در حقیقت وقایع آسیب‌زا و ناراحت‌کننده هم می‌توانند منجر به واکنش منفی و استرس شوند و هم واکنش مثبت و تعالی پس از آن را به همراه داشته باشند که اصطلاحاً به آن رشد پس از ضربه می‌گویند (۵۷).

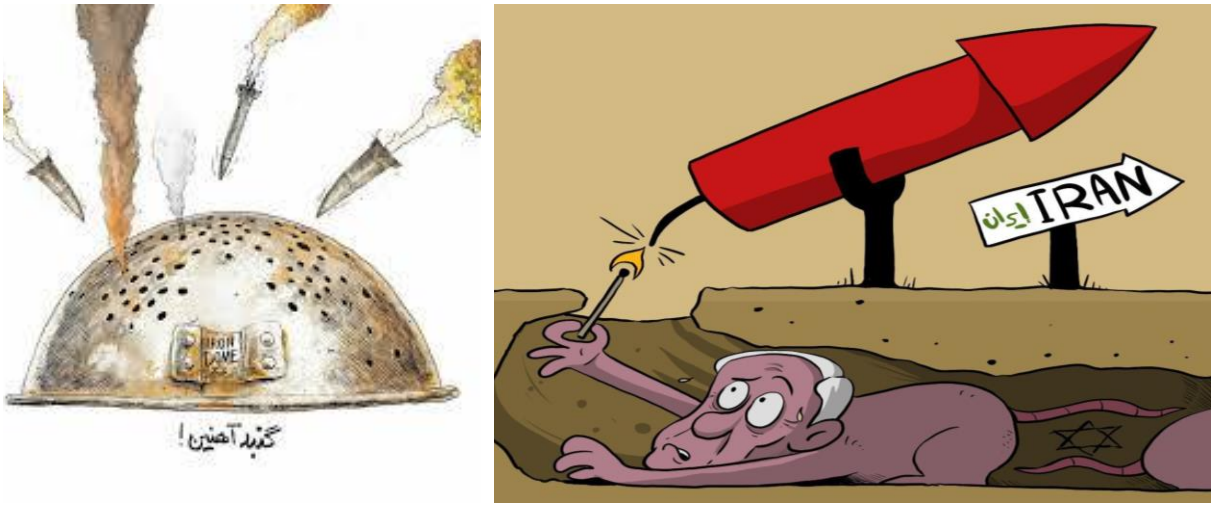
در دوره «دفاع مقتدرانه ملت ایران»، هم نگرش مثبت به دفاع

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

مقدس بخوبی شکل گرفت و هم طنز و شوخی در جامعه بخوبی گسترش یافت. نمونه‌هایی از شوخی‌های مطرح شده در این دوره از این قبیل بودند:

- تعطیلی مدارس بجز تل آویو و فیروزکوه.
- دانش‌آموزان صهیونیستی کلاس‌هایشان را در اپلیکیشن شاد برگزار می‌کنند.
- آسمان ۱۵ کشور در آسیای غربی کلیر شده است. امشب لیله‌الکلیر است.
- ما موقع صدای انفجار میاییم رو پشت بام، صهیونیست‌ها میرن تو زیرزمین.

شکل-۱. نمونه طنز و شوخی در زمان جنگ به روایت تصویر

بحث

در جهان معاصر که جوامع با بحران‌های پی‌درپی در ابعاد مختلف مواجه شده است، مفهوم سلامت معنوی به عنوان یکی از ارکان اصلی تاب‌آوری فردی و جمعی اهمیت فزاینده‌ای یافته است. بر این اساس هدف مطالعه حاضر تمرکز بر بستر اجتماعی و فرهنگی ایران، واکاوی و تحلیل مؤلفه‌های خودشفابخشی معنوی در بستر تهدیدهای بیرونی و چالش‌های درونی در جریان «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی» و شناسایی چگونگی وضعیت سلامت معنوی جامعه ایران و نقش عوامل فردی و اجتماعی در آن در جریان جنگ تحمیلی بود.

یافته‌های حاضر نشان داد که سلامت معنوی در جامعه ایرانی ساختاری پویا، چندلایه و فرهنگی دارد که در مواجهه با بحران‌ها، به‌ویژه همین «جنگ تحمیلی ۱۲ روزه آمریکا و رژیم صهیونیستی»، به‌عنوان یک سازوکار اجتماعی و روانی مؤثر عمل کرده است. دو مؤلفه اصلی یعنی رهبری معنوی مقتدر و ایمان مردمی، بستر اصلی خودشفابخشی معنوی را تشکیل داده‌اند. در کنار این دو، شاخص‌های مکملی چون باورهای دینی، آیین‌های جمعی، نمازهای جماعت، راهپیمایی‌های نمادین، فتاوا، مشروعیت دینی دفاع، امید به پیروزی و اعتماد به فرماندهان، به تقویت تاب‌آوری و بازسازی معنوی در سطح ملی انجامیده‌اند.

بر این اساس در مؤلفه رهبری معنوی مقتدر؛ رهبری معنوی در قالب بیانات و مواضع مقام معظم رهبری، نقش مهمی در جهت‌دهی به افکار عمومی، امیدآفرینی، و سازمان‌دهی کنش جمعی ایفا کرد. تأکید بر ایمان، ایستادگی، شهادت و مشروعیت مقاومت، باعث هم‌افزایی روانی در جامعه شد. در شاخص ایمان مردمی؛ ایمان به غیب، تقدیر، و یاری الهی، در قالب دعا، نیایش و توکل، علاوه بر تسکین فردی، موجب همبستگی اجتماعی و کاهش ترس و اضطراب شد.

یکی دیگر از مؤلفه‌های خودشفابخشی معنوی، باورهای دینی و منابع معنایی بود؛ مفاهیمی چون غدیر، عاشورا، انتظار فرج، ولایت، و شهادت، به‌عنوان منابع معنایی تاریخی درونی‌شده، سبب تقویت ساختار درونی معنویت شدند. همچنین در شاخص آیین‌های دینی و جمعی، نمازهای جماعت، راهپیمایی خشم و نصر، شرکت در مراسم‌های عمومی دینی، پخش زنده دعاها و زیارات، همگی نقش تسهیل‌گر در بازسازی روحیه جمعی و برقراری انسجام اجتماعی ایفا کردند. از طرفی در شاخص مشروعیت دفاع و فتاوا، صدور فتواهای جهادی و تأکید علما بر دفاع مشروع، مشروعیت اخلاقی و دینی واکنش‌های دفاعی را تضمین کرده و مردم را از منظر شرعی مطمئن ساخت. افزون بر آن، مؤلفه امید به پیروزی و اعتماد به فرماندهان، اطمینان مردم به نهادهای نظامی و امنیتی، همراه با باور به پیروزی، موجب تحکیم وحدت و کاهش تزلزل روانی در سطح عمومی شد. یکی از یافته‌های برجسته در این مطالعه، نقش خوش‌بینی فرهنگی به‌مثابه یک راهبرد بومی است. جامعه ایرانی در شرایط بحران، از ظرفیت فرهنگی خود برای تولید طنز، لطیفه‌های اجتماعی، و زبان نمادین در فضای مجازی بهره برد؛ این کنش‌ها نه‌تنها اضطراب عمومی را تخلیه کردند، بلکه

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

همبستگی اجتماعی و روحیه جمعی را نیز تقویت نمودند. شوخ‌طبعی در بستر ایمان، نوعی «امید متعالی» را به جامعه القا کرد که برخلاف انفعال، منجر به پویایی و ایستادگی شد.

مطالعات جهانی نیز نشان داده‌اند که معنویت به عنوان یک منبع مهم برای پیشگیری از آسیب‌های روانی ناشی از جنگ شناخته می‌شود. معنویت می‌تواند به رزمندگان و بازماندگان جنگ کمک کند تا با ترس، اضطراب و آسیب‌های روانی مقابله کنند، در شرایط دشوار حس هدفمندی و امید را حفظ نمایند، با ترومای جنگ مقابله کنند، وحدت و همبستگی‌شان افزایش یابد، شجاعت و انگیزه پیدا کنند (۵۸،۵۹). معنویت تأثیر قابل توجهی بر پیامدهای مشکلات روانی از قبیل PTSD، افسردگی، اضطراب و کیفیت زندگی رزمندگان دارد. استفاده از راهبردهای معنوی شدت علائم روانی را کاهش می‌دهد.(۶۲-۶۰) همچنین معنویت می‌تواند در افرادی که در معرض آسیب‌های جنگی قرار دارند به عنوان یک عامل محافظتی در برابر افسردگی و PTSD عمل کند (۶۰،۶۳). باورهای دینی و معنوی می‌توانند رشد پس از ضربه (PTG) را در کسانی که با جنگ مواجه شده بودند، تقویت کند. تمرینات معنوی روزانه تاثیر قابل توجهی در این زمینه دارد (۶۳). از سویی دیگر، تجربه‌های آسیب‌زای جنگی هم گاهی منجر به تعمیق باورهای معنوی و افزایش تاب‌آوری روانی می‌شود (۶۵-۶۳).

نقش و تاثیر معنویت در شرایط جنگی محدود به آسیب‌های روانشناختی نیست. موضوعات و موقعیت‌های تصمیم‌گیری و عملکرد اخلاقی در شرایط جنگی بسیار زیاد و اساسی هستند. آسیب اخلاقی زمانی رخ می‌دهد که افراد نظامی با شرایطی مواجه می‌شوند که با ارزش‌ها و باورهای اخلاقی‌شان در تضاد است. معنویت می‌تواند هم به عنوان عامل محافظتی و هم به عنوان عامل تشدیدکننده آسیب اخلاقی عمل کند. راهبردهای معنوی مانند بخشش، بازنگری باورها و ارتباط با جوامع معنوی می‌تواند به بهبود آسیب اخلاقی کمک کند (۶۶،۶۷).

همچنین معنویت در روحیه رزمندگان نقش مهمی دارد. مطالعات بین‌فرهنگی نشان داده است که قدرت معنوی و باورهای غیرمادی، بیش از قدرت فیزیکی، عامل اصلی تمایل به جنگیدن و فداکاری در میان رزمندگان است. این عامل معنوی از طریق وفاداری گروهی و پیوندهای اجتماعی تقویت می‌شود (۶۸).

به طور کلی نتایج تحقیقات مشابه نشان می‌دهد معنویت نقش چندبعدی و مهمی در تجربه، مقابله و بهبود آسیب‌های ناشی از جنگ ایفا می‌کند. این نقش شامل حمایت روانی، افزایش تاب‌آوری، تسهیل رشد پس از ضربه و حتی تأثیرگذاری بر انگیزه و رفتار رزمندگان است. بنابراین توجه به ابعاد معنوی در شرایط جنگی بسیار مهم و ضروری است.

با وجود این که کلیات یافته‌های حاضر، به‌ویژه در تأکید بر نقش مؤلفه‌های معنوی در کاهش ترس و اضطراب، افزایش اعتماد اجتماعی و پویایی روانی جمعی با تحقیقات جهانی همخوانی دارد؛ ویژگی‌های بومی و فرهنگی ایران، از قبیل رهبری معنوی مقتدر، ایمان و باور مردم، مراسمات مذهبی و معنوی، وجه تمایز جامعه ایران است. این موضوع، اهمیت بومی‌سازی رویکردهای معنوی را برجسته می‌کند.زیرا در حالی که اصول کلی معنویت و تاب‌آوری در مواجهه با بحران‌ها، جهانی است، نحوه تحقق آن تحت تأثیر بافت فرهنگی و مذهبی جامعه قرار دارد.

بنابراین، سلامت معنوی در واقعه جنگ تحمیلی ۱۲ روزه، نه‌فقط تجربه‌ای فردی بلکه یک الگوی فرهنگی- اجتماعی از مقاومت معنوی بود که با ویژگی‌های خاص جامعه ایرانی گره خورده است. این تجربه می‌تواند الگویی برای دفاع در آینده باشد، به‌ویژه از طریق تقویت رسانه‌های فرهنگی، آموزش عمومی معنویت کاربردی، و سرمایه‌گذاری بر ظرفیت‌های آیینی و فرهنگی مانند طنز، ادبیات مقاومت و جشن‌های مذهبی.

نتیجه‌گیری

سلامت معنوی در جامعه ایران در خلال «جنگ تحمیلی آمریکا و رژیم صهیونیستی»، نقشی حیاتی در حفظ انسجام روانی، افزایش تاب‌آوری جمعی و تداوم اقتدار ملی ایفا کرده است. برخلاف بسیاری از جوامع که در مواجهه با بحران‌های شدید دچار فروپاشی روانی و اجتماعی می‌شوند، جامعه ایران با بهره‌گیری از سرمایه معنوی تاریخی، دینی و فرهنگی خود توانسته است از مفهوم «خودشفابخشی معنوی» به‌عنوان سازوکاری درونی برای بازسازی معنا، امید و همبستگی استفاده کند.

براساس مدل مفهومی مقاله، دو شاخص کلیدی «رهبری معنوی مقتدر» و «ایمان مردم» در کنار هشت زیرشاخص ازجمله «باورهای دینی»، «ظرفیت‌های آیینی»، «نماز جمعه»، «راهپیمایی خشم و نصر»، «فتاوای علما»، «مشروعیت دفاع»، «امید به پیروزی» و «اعتماد به فرماندهان»، در شکل‌گیری یک سازوکار خودشفابخش نقش ایفا کرده‌اند. این عوامل، هم در سطح فردی (تجربه معنا، آرامش و پایداری روانی) و هم در سطح جمعی (همبستگی، اعتماد، کنش جمعی و ایستادگی) تأثیرگذار بوده‌اند.

مقام معظم رهبری با بهره‌گیری از رهبری معنوی مبتنی بر ایمان، عزت‌نفس، امید، اتحاد و توکل، توانست جامعه‌ای در شوک و اضطراب را به ملتی متحد، مقاوم و با روحیه دفاعی بالا تبدیل کند. این تجربه نشان داد که در مدل بومی اسلامی، رهبری معنوی نه‌فقط در عرصه تربیتی و اخلاقی بلکه در بحران‌های ملی نقش کلیدی راهبردی دارد.

ایمان مردمی نیز، نه‌فقط در رفتارهای فردی مانند دعا، نیایش و توکل، بلکه در کنش‌های اجتماعی چون حضور در راهپیمایی‌ها، مقاومت در برابر تهدید و همیاری اجتماعی نمود پیدا کرد. مفاهیمی مانند «شهادت»، «غدیر»، «ولایت»، «نماز جماعت» و حتی «شوخ‌طبعی در بحران» همه به مثابه منابع معنایی برای تقویت سلامت روانی و اجتماعی در جریان این جنگ عمل کردند.

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

به لحاظ نظری، پژوهش حاضر نشان داد که مفهوم «سلامت معنوی» در بافت ایرانی- اسلامی، تنها یک تجربه درونی نیست، بلکه نوعی ظرفیت راهبردی و اجتماعی برای مدیریت بحران، حفظ امید و تداوم هویت جمعی است. در این بافت، دین و معنویت صرفاً ابزار مقابله روانی نیستند، بلکه منبعی برای سازماندهی کنش جمعی و تقویت ساختارهای مقاومت فرهنگی محسوب می‌شوند.

بنابراین، با توجه به این که سلامت معنوی می‌تواند در شرایط بحرانی و تنش‌زا، همچون جنگ و تهدیدهای نظامی، نقشی مهم در پایداری روانی، تاب‌آوری اجتماعی و سازوکارهای مقابله‌ای ایفا کند، می‌توان نتیجه گرفت که تقویت زیرساخت‌های معنوی در جامعه، به‌ویژه آیین‌های جمعی، رسانه‌های معنویت‌محور و پشتیبانی روانی مبتنی بر دین، ازجمله راهکارهای مؤثر در آمادگی و تاب‌آوری جوامع در برابر بحران‌ها است.

تضاد منافع: نویسندگان تصریح می‌کنند که هیچ‌گونه تضاد منافعی در مطالعه حاضر وجود ندارد.

منابع

1. World Health Organization (WHO). Constitution of the World Health Organization – Basic Documents (45th ed.). Geneva: World Health Organization; 2006.
2. Dhar N, Chaturvedi SK, Nandan D. Spiritual health, the fourth dimension: a public health perspective. WHO South-East Asia Journal of Public Health. 2013;2(1):3-5.
3. Koenig HG. Religion, spirituality, and health: The research and clinical implications. International Scholarly Research Notices. 2012;2012(1):278730.
4. Lalani N, Drolet JL, McDonald-Harker C, Brown MR, Brett-MacLean P, Agyapong VI, et al. Nurturing spiritual resilience to promote post-disaster community recovery: The 2016 Alberta Wildfire in Canada. Frontiers in Public Health. 2021;9:682558.
5. Lotfi M, Sayyar S. Relationship between spiritual intelligence and mental health of people 15 years and older. [Master Thesis]. Payame Noor University, Behshahr Center; 2008.
6. Rezaei MA, Seyedfatemi N, Hosseini FA. Spiritual well-being in cancer patients who undergo chemotherapy. Hayat/Ḥayāt. 2008;14.
7. Song MK, Paul S, Ward SE, Gilet CA, Hladik GA. One-year linear trajectories of symptoms, physical functioning, cognitive functioning, emotional well-being, and spiritual well-being among patients receiving dialysis. American Journal of Kidney Diseases. 2018;72(2):198-204.
8. Frankl VE. Man's search for meaning. Beacon Press; 1993.
9. Puchalski CM, Vitillo R, Hull SK, Reller N. Improving the spiritual dimension of whole person care: reaching national and international consensus. Journal of Palliative Medicine. 2014;17(6):642-56.
10. Peterman AH, Fitchett G, Brady MJ, Cella D. Psychometric validation of the FACIT Spiritual Well-being Scale. Manuscript in preparation. 2000.
11. Motahari M. Man and Faith (Printed 1Version). Sadra Publication; 2010.
12. Isamorad A, Hassanvand F, Ghalami Z. Meta-Synthesis of Spiritual Health's Components based on the Islamic-Iranian Approach. Journal of Spiritual Health. 2022;1(1):3-14.
13. Komijan D. The role and functions of spirituality in managing individual and social crises. Life Sciences and Emerging Fields. 2023;1(1):93-118.
14. Frankl VE. Search for meaning. Milwaukee. Fourth Edition. Beacon Press; 1959. Available from: https://antilogicalism.com/wp-content/uploads/2017/07/mans-search-for-meaning.pdf
15. Pargament KI. The psychology of religion and coping: Theory, research, practice. Guilford press; 2001.
16. Tasnim News Agency. Government spokesman announces exact statistics on martyrs and wounded in 12-day war. Available from: https://www.tasnimnews.com/fa/news/3355981 [accessed 12 July 2025]
17. European news network. Axios: Israel asked the US to join attacks on Iran. Available from: https://parsi.euronews.com/2025/06/15 [accessed 30 June 2025]
18. Islamic Republic News Agency. The real reason Israel attacked Iran/Netanyahu had been planning the attack for years. Available from: https://www.irna.ir/news/85864154 [accessed 16 June 2025]
19. Iranian diplomacy. Why did Israel attack Iran? Available from: https://www.irdiplomacy.ir/fa/news/2033481 [accessed 16 June 2025]
20. Sedaye Bourse. Details of Iran's 5 waves of missile operations against Israel since last night. Available from: https://www.sedayebourse.ir/news/527428 [accessed 16 June 2025]
21. Eghtesad News. Latest statistics on the martyrs of the Israeli attack on Iran/How many people are missing. Available from: https://www.eghtesadnews.com/730352 [accessed 12 July 2025]
22. Tasnim News Agency. The Truthful Promise 3: Iranian missiles hit Tel Aviv and Haifa, Available from: https://www.tasnimnews.com/fa/news/3334880 [accessed 13 June 2025]
23. ISNA News Agency. Targeting Israeli military and support facilities in the last minutes before the ceasefire. Available from: https://www.isna.ir/news/1404040302041 [accessed 24 June 2025]
24. ISNA News Agency. Dozens of army drones launched into occupied territories. Available from: https://www.isna.ir/news/1404033120227 [accessed 21 June 2025]
25. Islamic Republic News Agency. The beginning of a new phase of Operation Sadiq Promise 3. Available from: https://www.irna.ir/news/85862212 [accessed 14 June 2025]
26. Islamic Republic News Agency. Global reactions to the Zionist regime's aggressive attack on Iran. Available from: https://www.irna.ir/news/858

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]
[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

61258 [accessed 14 June 2025]
27. Islamic Republic News Agency. 21 Arab and Islamic countries condemn Israeli regime's. Available from: https://www.irna.ir/news/85864974 [accessed 17 June 2025]
28. Islamic Republic News Agency. 33 member states of the UN Conference on Disarmament express firm support for Iran. Available from: https://www.khabaronline.ir/news/2079099 [accessed 24 June 2025]
29. khabaronline News agency. Joint statement by 10+1 countries condemning Israeli aggression against Iranian nuclear facilities. Available from: https://www.khabaronline.ir/news/2079099 [accessed 16 June 2025]
30. Rahimi Roushan H. Crisis Management Model in Ayatollah Khamenei's Thought and Practice. Journal on Islamic Revolution. 2024;14(50):1-23. [In Persian]
31. Aaskari M, Foroughiabari A, Fayaz A. Explanation of Spiritual Leadership Style of Martyr Hossein Kharrazi, and its Relationship to Organizational Health of 14th Imam Hossein Division during Iran-Iraq War (1980-88). Historical Researches. 2019;11(3):17-33.
32. Nazari Sarmazeh MA, Mohammadi H. The functions of true faith from the perspective of the Holy Quran and its role in the victory of the Mujahideen in the Sacred Defense. Interdisciplinary Studies of the Quran and Theology. 2024. [In Persian]
33. Durkheim E. The elementary forms of the religious life. New York: Free Press. 1965.
34. Bell C. Ritual theory, ritual practice. Oxford University Press; 1991.
35. Mehr News Agency. Details of Ghadir celebrations explained in Tehran. Available from: https://www.irna.ir/news/85861694 [accessed 11 June 2025]
36. Islamic Republic News Agency. Holding the Ghadir ceremony in the form of an epic gathering of millions. Available from: https://www.irna.ir/news/85861694 [accessed 13 June 2025]
37. Karimzadeh M, Moradi H. The role of Friday prayer in strengthening religious identity and social cohesion among youth. Islamic Studies Research Journal. 2018;11(3):45-62.
38. Mansouri Siahgoli E, Niazi H, Mohammadi A. The role of holding congregational prayers in the spiritual and moral development of students, The first national congress of religious thought and research; 2014. Available from: https://civilica.com/doc/369955
39. Heidari N, Ezati Y, Falahi S. The role and effect of the Arbaeen March on the soft power of the Islamic Revolution of Iran. Soft power Studies. 2022;12(1):7-33.
40. Islamic Republic News Agency. Millions of people demonstrated in Islamic countries insupport of Iran. Available from: https://www.jomhornews.com/fa/news/183250 [accessed 20 June 2025]
41. Al-Alam Network website. Anti-Zionist demonstration by Londoners condemning attack on Iran + video. Available from: https://fa.alalam.ir/news/7258178 [accessed 14 June 2025]
42. Student News Network News Agency. Americans took to the streets in support of Iran + Video. Available from: https://snn.ir/fa/news/1277053 [accessed 23 June 2025]
43. Tasnim News Agency. Friday of Iranian anger against Israel/ People's cry for revenge at the Nasr march + video. Available from: www.tasnimnews.com/fa/news/1404/03/30/3338788 [accessed 20 June 2025]
44. Mashregh news website. The delegations' common slogan in the month of Muharram: The Iran of Hussein (AS) is victorious forever. Available from: https://www.mashreghnews.ir/news/1725968 [accessed 21 June 2025]
45. Rasaa News Agency. The reaction of religious authorities and scholars to the criminal attack by the Zionist regime. Available from: https://rasanews.ir/fa/news/783824 [accessed 23 June 2025]
46. Rasaa News Agency. The decisive reaction of religious scholars and scholars to Trump's insolence towards the Leader of the Revolution. Available from: https://rasanews.ir/fa/news/784334 [accessed 18 June 2025]
47. Student News Network News Agency. Najaf Seminary strongly reacts to "criminal Trump's" brazen threat to assassinate Imam Khamenei. Available from: https://snn.ir/fa/news/1275407 [accessed 18 June 2025]
48. ISNA News Agency. Any person or regime that threatens the leadership and authority is considered a war criminal. Available from: https://www.isna.ir/news/1404040805066 [accessed 29 June 2025]
49. Islamic Republic News Agency. Any attack or threat to the Shiite leadership and authority is considered a war crime. Available from: https://www-irna-ir.translate.goog/news/85876188 [accessed 29 June 2025]
50. Mohagheghian Z, Parcham A. The Nature of Hope: A Comparative Study of Islam and Christianity. Knowledge of Religions. 2012;4(13). [In Persian]
51. Cheavens JS, Feldman DB, Woodward JT, Snyder CR. Hope in cognitive psychotherapies: On working with client strengths. Journal of Cognitive Psychotherapy. 2006;20(2):135.
52. Fromm E. The revolution of hope: Toward a humanized technology. Open Road Media; 2023.
53. Tyler TR. Trust within organisations. Personnel Review. 2003;32(5):556-68.
54. Martins N. A model for managing trust. International Journal of Manpower. 2002;23(8):754-69.
55. Shirtaheri A, Haghighat Lari N, Sharifzadeh M. Trust and its role in organizational management, International Conference on Innovation in Science and Technology; 2016.
56. Argyle M. The psychology of happiness. London: Routledge; 2003.
57. Ahmadi K. The COVID-19 crisis as a practice of patience and an opportunity for post-traumatic growth: a narrative review. Middle East Journal of Rehabilitation and Health Studies. 2023;11(2):

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]

e134646.
58. Mutambara J, Sodi T. Exploring the role of spirituality in coping with war trauma among war veterans in Zimbabwe. Sage Open. 2018;8(1): 2158244017750433.
59. Wabule A, Tarusarira J. When soldiers' survival became spiritual: Ugandan soldiers in the Democratic Republic of Congo and South Sudan war. Journal of War & Culture Studies. 2019; 12(4):347-62.
60. Noguera RT. The narratives of children in armed conflict: An inference to spirituality and implication to psychological intervention. International Journal of Children's Spirituality. 2013;18(2):162-72.
61. Smith-MacDonald L, Norris JM, Raffin-Bouchal S, Sinclair S. Spirituality and mental well-being in combat veterans: A systematic review. Military Medicine. 2017;182(11-12):e1920-40.
62. Currier JM, Holland JM, Drescher KD. Spirituality factors in the prediction of outcomes of PTSD treatment for US military veterans. Journal of Traumatic Stress. 2015;28(1):57-64.
63. Nasution H, Rahmadi MA, Mawar L, Sihombing N. Peran Spiritualitas dalam Resiliensi Masyarakat Afghanistan. Detector: Jurnal Inovasi Riset Ilmu Kesehatan. 2025;3(2):80-99.
64. Panah ZG, Kalla M, Harris KP, Bolhari J, Koenig HG, Mirkazemi R. Spiritual/Religious Readjustments Among Iranian War Veterans. Pastoral Psychology. 2024;73(2):239-51.
65. Fayaz I. Role of religion in posttraumatic growth among population exposed to armed conflict: A systematic review. Mental Health, Religion & Culture. 2023;26(5):455-69.
66. Wortmann JH, Eisen E, Hundert C, Jordan AH, Smith MW, Nash WP, et al. Spiritual features of war-related moral injury: a primer for clinicians. Spirituality in Clinical Practice. 2017;4(4):249.
67. Brémault-Phillips S, Pike A, Scarcella F, Cherwick T. Spirituality and moral injury among military personnel: A mini-review. Frontiers in Psychiatry. 2019;10:276.
68. Tossell CC, Gómez A, De Visser EJ, Vázquez A, Donadio BT, Metcalfe A, et al. Spiritual over physical formidability determines willingness to fight and sacrifice through loyalty in cross-cultural populations. Proceedings of the National Academy of Sciences. 2022;119(6):e2113076119.

[Downloaded from spiritual-health.ir on 2026-11-18]

[DOI: 10.30491/JSH.4.2.638]